

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІ:
ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ГАРАНТІЇ****LEGAL RESPONSIBILITY OF A JUDGE:
THE MEANING OF THE CONCEPT AND GUARANTEES**

Герасимчук С.С., аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті наведені ключові підходи до визначення поняття юридичної відповідальності суддів. Метою статті є проведення теоретико-практичного дослідження змісту поняття «юридична відповідальність судді» та його складових в сучасній Україні скрізь призму юридичних гарантій притягнення суддів до юридичної відповідальності. Визначено, що юридична відповідальність настає у вигляді цивільної, кримінальної, адміністративної і дисциплінарної та виключно на підставі закону за вчинення конкретного правопорушення. Складовою правового статусу судді є його юридична відповідальність, де за кожне правопорушення судді загрожує неминучість настання за це відповідальності. Проте така юридична відповідальність є ефективним засобом забезпечення законності і рівності всіх суспільних відносин та одночасно є зобов'язанням забезпечення правового статусу судді та його незалежності. Здійснено розгляд значення та передумов формування поняття «юридичної відповідальності суддів». Досліджено зміст юридичної відповідальності суддів. Доведено, що суддя, як особа публічного права, а саме особливої в Україні – судової гілки влади має спеціальні підвищені вимоги до здійснення професійної діяльності. Таким же чином побудований підхід до відбору осіб, що обираються на посаду судді. Тому стає зрозумілим, що притягнення до юридичної відповідальності судді також має окрему законодавчо закріплену процедуру. Однак законодавче регулювання та механізми притягнення до юридичної відповідальності суддів в Україні на сьогодні не є чітко розробленими та потребують додаткового доопрацювання

Ключові слова: суд, суддя, юридична відповідальність суддів, поняття.

The article presents key approaches to defining the concept of legal liability of judges. The purpose of the article is to conduct a theoretical and practical study of the content of the concept of «legal responsibility of a judge» and its components in modern Ukraine everywhere through the prism of legal guarantees of bringing judges to justice. It is determined that legal liability occurs in the form of civil, criminal, administrative and disciplinary and exclusively on the basis of the law for committing a specific offense. A component of a judge's legal status is his legal responsibility, where for each offense the judge is threatened with the inevitability of liability. However, such legal liability is an effective means of ensuring the legality and equality of all social relations and at the same time is an obligation to ensure the legal status of a judge and his independence. The significance and preconditions of forming the concept of "legal responsibility of judges" are considered. The content of legal responsibility of judges is investigated. It is proved that a judge, as a person of public law, namely a special branch of government in Ukraine, has special increased requirements for professional activity. The approach to the selection of persons elected to the position of a judge is constructed in the same way. Therefore, it becomes clear that bringing a judge to justice is also a separate statutory procedure. However, the legal regulation and mechanisms for bringing judges to justice today are not clearly developed and need further refinement.

Key words: court, judge, legal responsibility of judges, concept.

Індикатором рівня якості демократії в країні вважається рівень довіри до судді та судової влади в цілому. Тим самим не лише довіра, а й безпосередньо притягнення до відповідальності суддів визначає правову свідомість кожного громадянського суспільства. Окремим сегментом розгляду питання відповідальності суддів виступає безпосередньо зміст цього поняття. На зміст такої відповідальності впливають функції, роль та відповідно поставлені перед суддею завдання. Фундаментальним аспектом надмірної уваги з боку науковців не лише до поняття юридичної відповідальності, а й до інструментів її реалізації стає нагальна потреба громадянського суспільства до реалізації права на справедливий суд. У той же час, вчений М.К. Закурін зазначає, що питання «відповідальності суддів є найгострішим предметом обговорення громадськістю будь-якої країни незалежно від її економічної форми, політичного режиму або державного устрою» [1].

Метою статті є теоретико-практичне дослідження змісту поняття «юридична відповідальність судді» та його складових в сучасній Україні скрізь призму юридичних гарантій притягнення суддів до юридичної відповідальності.

Питання інституту юридичної відповідальності суддів досліджувалися такими вченими, як: Л.Є. Виноградова, В.Г. Гончаренко, М.В. Косюта, О.В. Капліна, М.Н. Курко, В.Т. Маляренко, П.П. Музиченко, Ф.Б. Мухаметшин, А.О. Неугодніков, М.А. Погорецький, В.В. Сташис, Ю.Ю. Чуприна, О.О. Шевченко та ін.

Перш за все, юридична відповідальність судді виникає внаслідок здійснення або не здійснення особою, що обіймає посаду судді певних діянь. За думкою Л.Є. Виноградової юридичну відповідальність суддів слід розгля-

дати як здатність судді об'єктивно оцінювати власні дії, своєчасно звітувати перед суддівським корпусом, кваліфікаційною комісією та Вищою радою правосуддя за власні діяння (тобто результати виконання посадових обов'язків, дотримання правових норм у ході винесення судових рішень), внаслідок чого на неї у випадку доведення вини накладаються санкції за недодержання законодавства [2, с. 23]. Варто погодитись із думкою авторки, що має важливий диспозитивний аспект, зосереджений на власній оцінці судді до здійснених владних повноваженнях, а не на примусових імперативних методах притягнення до відповідальності. Також Л.Є. Виноградова підкреслює, що юридична відповідальність судді – це морально-правовий рівень, на ґрунті якого зароджується сумлінність використання права та виконання обов'язків, пов'язаних із здійсненням правосуддя, відповідно до норм законодавства. Також влучною є твердження вченого, що вказана відповідальність має не тільки охоронний характер, а й регулятивний: вона базується на чинних правових нормах, які містять вимоги не порушувати правові приписи, що впливають на свідомість індивідів та формують у них відповідальне ставлення до права, суспільства, держави, а регулююча роль відповідальності знаходить практичне втілення у правомірній поведінці [2, с. 17-23].

Відповідно до основних законодавчих положень юридична відповідальність настає у вигляді цивільної, кримінальної, адміністративної та дисциплінарної виключно на підставі закону за вчинення конкретного правопорушення.

Складовою правового статусу судді є його юридична відповідальність, де за кожне правопорушення судді загро-

жує неминучість настання за це відповідальності. Проте така юридична відповідальність є ефективним засобом забезпечення законності і рівності всіх суспільних відносин та одночасно є зобов'язанням забезпечення правового статусу судді та його незалежності.

Формування наукової думки щодо змісту поняття юридичної відповідальності судді має важливе практичне значення та формує світогляд і новітній підхід до основоположних правових інститутів, що вибудовуються століттями, адже викликане суспільними потребами поняття юридичної відповідальності судді має у великій мірі високий моральний підтекст, що потребує виразнішого юридичного значення. Це підтверджує також О. Іванець, яка вважає, що одна з гарантій незалежності суддів – особлива процедура притягнення їх до юридичної відповідальності, яка регламентується Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [3, с. 58-59].

Особливими вимогами здійснення правосуддя в Україні є насамперед справедливість, незалежність та неупередженість. Належне забезпечення принципу незалежності суддів обумовлюється такою системою гарантій, як то політичні, ідеологічні, економічні та організаційні. Суттєвий вплив на реалізацію такого принципу має моральний клімат суспільства, її традиції, компетентність та рівень суддів [4, с. 151].

Л.В. Мелех зазначає, що «значення юридичної відповідальності суддів полягає у: а) сприянні об'єктивності та законності судового процесу; б) формуванні правової свідомості серед суддівського корпусу; в) запобіганні порушенням, що можуть вчинятися суддями; г) забезпеченні незалежності суддів; ґ) зміцненні авторитету суду в суспільстві; д) можливості очищення суддівського корпусу винятково в межах закону (за умов дієвого механізму юридичної відповідальності), завдяки чому в суддівських лавах залишаються лише віддані професії представники» [5, с. 183].

О.В. Гончаренко підкреслює, що «питання притягнення суддів до юридичної відповідальності додатково підкреслюють необхідність подальшого наукового дослідження цієї сфери відносин, насамперед з урахуванням того, що особливий порядок притягнення судді до відповідальності будь-якого виду є реальним процедурним механізмом і способом забезпечення незалежності суддів у процесі ефективного виконання функцій із здійснення правосуддя» [6, с. 90].

Хоча зміст поняття юридичної відповідальності судді має історичний підтекст (фактично виник на основі моралі та загальноприйнятих правил і норм поведінки), завдання, що постають перед поняттям відповідальності мають релевантні межі змін. Це підкреслює О.Л. Польовий та вважає, що головним завданням юридичної відповідальності суддів є забезпечення високої функціональності здійснення правосуддя на принципах законності, справедливості та неупередженості [7, с. 48].

Важливим інструментом забезпечення юридичної відповідальності судді є вчинення дії або бездіяльності, що розглядається як виконання зобов'язань. У юридичній літературі гарантії вчені розуміють як один із способів виконання зобов'язань. Так, І.В. Петренко вважає, що під гарантіями діяльності суддів слід розуміти визначену в положеннях нормативно-правових актів – систему заходів та умов, що встановлюють правові засади функціонування даних органів державної влади, направлених на неприпустимість незаконного втручання в їхню діяльність

і в діяльність їхніх посадових осіб – суддів. Вчений, серед основних гарантій діяльності суддів, називає наступне: законність; рівність; незалежність; неупередженість; незмінюваність суддів; незмінюваність складу суду; позапартійність; недоторканість; функціонування автоматизованої системи документообігу суду; державний захист. До того ж автор зазначає, що вищевказані юридичні гарантії діяльності суддів не є вичерпними й можуть бути доповнені внаслідок проведення інших наукових досліджень [8, с. 308].

Забезпечення суддів такими гарантіями є однією з концептуально важливих завдань держави для досягнення максимально ефективних шляхів функціонування судової гілки влади в Україні в цілому. Тому погоджуючись із думкою В.С. Єгорової вважаємо, що «пріоритетним видом конституційно-правових гарантій діяльності суддів судів загальної юрисдикції є нормативно-правові гарантії, що є сукупністю правових норм, за допомогою яких забезпечується реалізація прав і свобод суддів, порядок їх охорони та захисту. До нормативно-правових гарантій належать норми-принципи, юридична відповідальність та юридичні обов'язки, передбачені Основним законом держави, законами та підзаконними актами і міжнародно-правовими договорами» [9, с. 123].

За думкою О.В. Гончаренка, конституційна відповідальність судді – є новим інститутом для української правової науки та вбачається як передбачений нормами конституційного права специфічний обов'язок суб'єктів конституційного права переносити певні негативні наслідки за вчинене правопорушення. Зокрема, конституційна відповідальність виступає засобом забезпечення виконання норм конституційного права та належить до юридичної відповідальності і має прояв у достроковій зміні конституційного статусу органу, визнання акта органу влади неконституційним або імпичменту посадових осіб. До того ж вчений вважає, що за всіма ознаками процедура звільнення суддів з посади, особливо у випадку порушення ними присяги, споріднена із процедурою імпичменту, тобто особливою процедурою звільнення (усунення) посадової особи з посади [6, с. 81-82].

О.М. Овчаренко представляє внутрішню диференціацію інституту юридичної відповідальності судді: 1) за галузевою належністю певного виду санкцій і процедур їх накладення (як то цивільна, дисциплінарна, кримінальна, адміністративна); 2) особливостями правового положення суддів у судовій системі України (судді судів загальної юрисдикції, судді Конституційного Суду України, судді, які обіймають адміністративні посади в судах, де специфіка різновидів відповідальності впливає з різних посадових обов'язків суддів і предметної компетенції судів); 3) різновидом її підстав, що заснована на особливостях певного об'єкта або групи об'єктів (яких захищає інститут юридичної відповідальності) [10, с. 7].

Таким чином, суддя, як особа публічного права, а саме особливої в Україні – судової гілки влади має спеціальні підвищені вимоги до здійснення професійної діяльності. Таким же чином побудований підхід до відбору осіб, що обираються на посаду судді. Тому стає зрозумілим, що притягнення до юридичної відповідальності судді також має окрему законодавчо закріплену процедуру. Однак законодавче регулювання та механізми притягнення до юридичної відповідальності суддів сьогодні не є чітко розробленими та потребують додаткового доопрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закурін М.К. Дисциплінарна відповідальність суддів: [Електронний ресурс]. Суддя Закурін М.К. 2013. Режим доступу: <https://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/742>.
2. Виноградова Л.Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2004. 187 с.
3. Іванець О. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, № 4, 2014. С. 58-65.

4. Радутна Н.В. Независимость судей – конституционный принцип советского правосудия, Советское государство и право. 1979. № 3, С. 147-155.
5. Мелех Л.В. Трактуння юридичної відповідальності суддів в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. №3, 2018. С. 177-184.
6. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності. *Вісник Вищої ради юстиції*. №1 (5), 2011 С. 77-92.
7. Польовий О.Л. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 221 с.
8. Петренко І.В. Характеристика юридичних гарантій діяльності судів. *Форум права*, 2017, №5. С. 305-310
9. Єгорова В.С. Нормативно-правові гарантії суддів судів загальної юрисдикції за Конституцією України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. № 1. С. 121-125.
10. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики. Автореф. дис.: 12.00.10. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2018. 42 с.